

Bouwsteen ten behoeve van de VHR-opgave

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A082 Blauwe Kiekendief² *Circus cyaneus*, broedvogel (Versie oktober 2024)

Deze bouwsteen richt zich op de Blauwe Kiekendief als broedvogel in Nederland. De Blauwe Kiekendief is een broedvogel van structuurrijke duinen, moerasgebieden en uitgestrekt agrarisch gebied, met name in het noorden van het land. De soort broedt op de grond. Waarschijnlijk trekken de Nederlandse broedvogels niet ver weg in de winter en dan krijgen ze gezelschap van soortgenoten uit het hoge noorden van Europa. Het voedsel bestaat voornamelijk uit kleine vogels, muizen en (jonge) konijnen. Het internationaal belang van de Nederlandse populatie is gering, van de Europese en EU-populatie broedt minder dan 0,1% in ons land.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel populatie van 250 paren.</i>	250 paren
Voorstel nieuw landelijk doel voor 2050 (tussendoel) <i>Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel van een populatie van 30 paren, waarmee een verbeterde Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	30 paren
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	120 paren
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal broedparen in de periode 2015-2020.</i>	10 paren

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁴ van Rijkswaterstaat (RWS). Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (voorstel landelijk doel voor 2050 bedraagt 30 paren terwijl in de actuele situatie (2015-2020) ca. 10 paren aanwezig zijn), is er ook een regionale opgave om een gunstiger populatieniveau te bereiken. Alhoewel het grootste aandeel van de (kleine) populatie nu in Groningen broedt (akkers Oldambt) is de potentie met name gelegen in het herstel van de voormalige populaties op de Waddeneilanden, naast een opbouw van populaties in grootschalige akkergebieden in Groningen en Flevoland. Opgaven in de zuidelijke provincies worden niet kansrijk en haalbaar geacht zodat herstel vooral kansrijk is in Friesland, Noord-Holland en Groningen.

¹ Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

² Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als broedvogel.

³ Het vigerend landelijk doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴ Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Blauwe Kiekendief als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2050
Groningen	5	47%	onzekeer	9
Noord-Holland	3	33%	matige afname	4
Friesland	2	20%	onzekeer	15
Flevoland	<1	<1%	onzekeer	2
Drenthe	<1	<1%	onzekeer	behoud geschikte broedlocaties
Landelijk	10	100	matige afname	30

Prioritering

De afname is zodanig sterk dat de Blauwe Kiekendief als broedvogel uit Nederland dreigt te verdwijnen. Om het tij te keren ligt het voor de hand om:

- de voedselsituatie op de Waddeneilanden te verbeteren omdat daar tot voor kort het leeuwendeel van de paren broedde. Dat vereist ook beheerkeuzes omdat het huidige begrazingsbeheer nu nog leidt tot (verdere) kwaliteitsvermindering van het broedgebied.
- kleinere opgaven liggen op het vasteland zoals behoud van het broedgebied in Oost-Groningen en in en rond de Oostvaardersplassen. Een succesvolle aanpak zal daar gericht moeten zijn op het verbeteren van de foerageeromstandigheden in de ruime nestomgeving, rekening houdend met de grote actieradius van de soort.
- de omvang van geschikte foerageergebieden in het broedseizoen en de benodigde hoeveelheid beschikbare prooien wordt in alle broedgebieden beschouwd als een storende kennisleemte.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Blauwe Kiekendief als broedvogel wordt als 'zeer ongunstig' beoordeeld:

Verspreidingsgebied	zeer ongunstig
Populatie	zeer ongunstig
Leefgebied	zeer ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig
Staat van Instandhouding	zeer ongunstig

Het verspreidingsgebied heeft een sterke krimp laten zien en ook de populatietrend duidt op de lange termijn op een sterke afname, meer recent een matige afname (tabel 2, figuur 1). De huidige populatieomvang (2015-2020) bevindt zich ook ver onder de Gunstige Referentiewaarde (GRW) voor de populatie (zie soortspecifieke uitleg hieronder en generieke uitleg box 1), wat leidt tot de zeer ongunstige beoordeling van het aspect populatie. Het leefgebied is eveneens als 'zeer ongunstig' beoordeeld vanwege sterk verslechterde kwaliteit. Omdat de soort op de rand van uitsterven staat en het behoorlijk lang zal duren voordat de populatie zich zal kunnen herstellen is ook het toekomstperspectief als 'zeer ongunstig' ingeschat. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werd de SvI ook als 'zeer ongunstig' beoordeeld.

Nadere onderbouwing GRW⁵

De Blauwe Kiekendief was bij de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 (Directive Value, DV) een regelmatige broedvogel in Nederland en is daarmee geen 'nieuwkomer'. De populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn weerspiegelt een gunstig niveau: er was geen sprake van een langjarige consistente doorzettende afname rond de inwerkingtreding, de soort werd niet als 'depleted' beschouwd, hij stond niet op de eerste Rode Lijst voor vogels en de populatieomvang bevond zich boven de kritische populatiegrens van 20 paren. De DV is daarom bepalend voor de GRW. Uitgaande van de populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 wordt de GRW bepaald op 120 paren (gemiddelde periode 1978-1982).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2015-2020	10 (7-13) paren
Beoordeling korte termijntrend	2009-2020	matige afname (7% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1990-2020	sterke afname (10% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	DV	120 paren

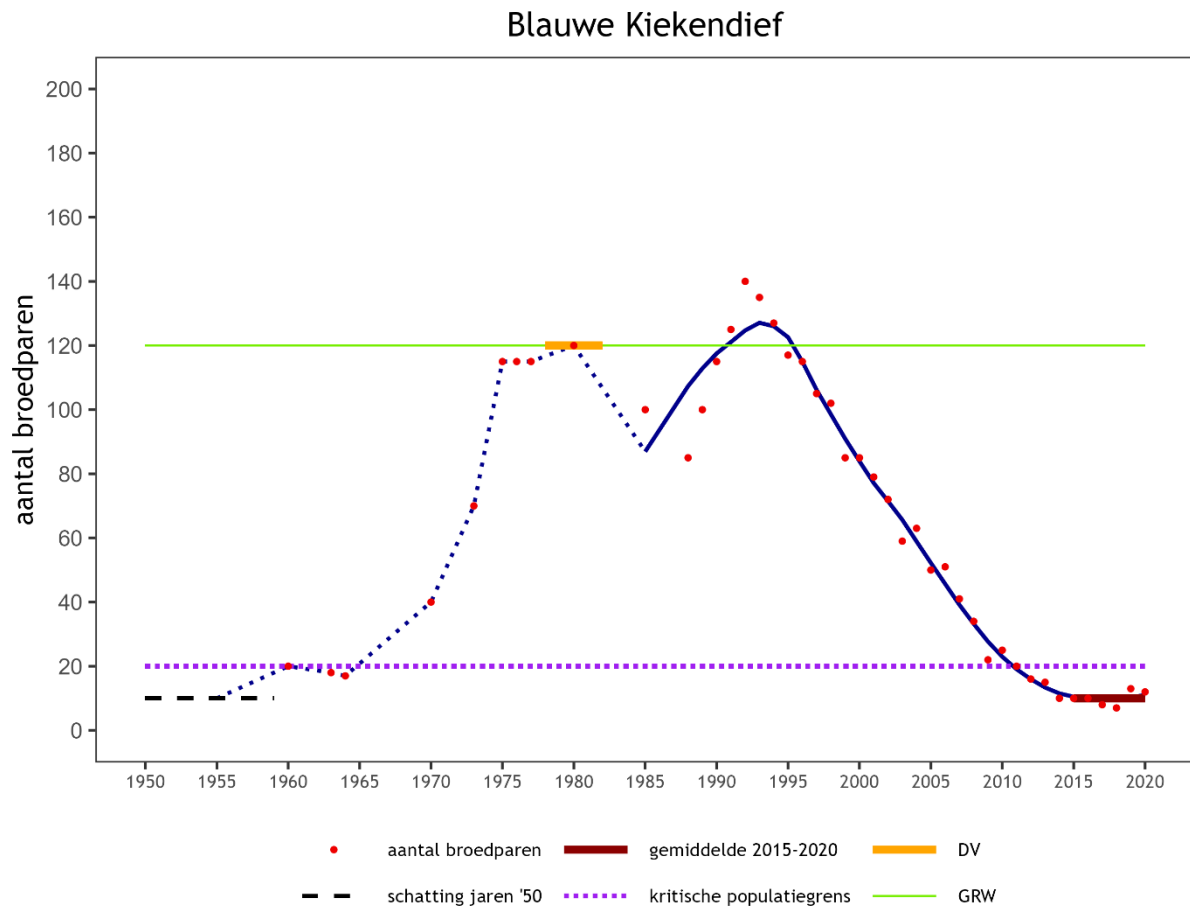
⁵ De te nemen stappen voor het bepalen van de GRW voor broedvogels worden in detail toegelicht in Vogel *et al.* (2021), waarbij het stroomschema in figuur 5.1 (bepaling GRW) en indien van toepassing figuur 5.2 (bepaling EGR) worden gevolgd. Zie ook de generieke uitleg in box 1 van deze bouwsteen.

Box 1. Wat is de GRW en hoe wordt die bepaald voor broedvogels?

Bij de methodiek voor het bepalen van de SvI (Vogel *et al.* 2021) is het voor de beoordeling van het aspect populatie nodig om de actuele populatieomvang te vergelijken met een Gunstige Referentiewaarde (GRW, ofwel *Favourable Reference Value* (FRV)). De GRW schetst de populatieomvang in een ecologische toestand van een populatie die gunstig is en is een objectieve, wetenschappelijk onderbouwde waarde. Bij de bepaling worden alleen ornithologisch-ecologische aspecten betrokken. De GRW voor de populatiegrootte is geen doel op zich maar wel een belangrijke pijler voor de bepaling van de vitaliteit van de populatie. Voor een gunstige SvI moeten echter ook andere aspecten (verspreidingsgebied, leefgebied en toekomstperspectief) op orde zijn. Bij het bepalen van de GRW voor de populatie worden voor broedvogels de hierna beschreven uitgangspunten gehanteerd.

- De Vogelrichtlijn bepaalt dat het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1980), de *Directive Value* (DV), behouden moet blijven. Daarom wordt eerst gezien of de populatieomvang zich toen op een gunstig niveau bevond. Om te voorkomen dat de DV sterk wordt beïnvloed door piek- of daljaren wordt een gemiddelde over 5 jaar aangehouden: de periode 1978-1982. Als de populatie zich in die periode op een gunstig niveau bevond, is de GRW gelijk aan de DV.
- De DV was aantoonbaar ongunstig als er rond 1980 sprake was van een langjarige consistente doorzettende afname, de soort als ‘*depleted*’ werd beschouwd (sterk afgenomen voor 1980 en nog niet hersteld), de soort op de Rode Lijst van 1984 stond en/of de populatie kleiner was dan de kritische populatiegrens (zie uitleg laatste bullet). In die gevallen wordt gekeken naar een *Ecologisch Gunstige Referentie* (EGR). De EGR weerspiegelt de populatieomvang in een periode binnen de tijdspanne 1950-heden waarin de ecologische omstandigheden voor de soort relatief gunstig waren (zie bullets hierna).
- Bij nogal wat soorten is sprake van een continue afname voorafgaand aan de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (periode 1950-1980) en rond 1980 nog geen sprake van herstel. In die gevallen wordt als EGR een schatting over 1950-1959 aangehouden. De GRW is dan bepaald op 90% van die geschatte populatieomvang, om rekening te houden met de onzekerheden in de gegevens in deze periode.
- In de andere gevallen waarbij de DV als ongunstig wordt beschouwd wordt voor het bepalen van de EGR gekeken naar de lange termijn van 30 jaar vóór 1980, en de periode daarna, dus de tijdspanne 1950-2020. Binnen deze periode wordt gezocht naar een periode van minimaal 10 jaar waarin de soort zich op een (relatief) stabiel en gunstig niveau bevond. Als er geen voldoende stabiele periode wordt gevonden, wordt gekeken of er een langdurige periode (30 jaar) zonder afname was. Indien ontwikkelingen in de EGR-periode passen in de natuurlijke populatieschommelingen (bijv. sterfte in strenge winters gevolgd door herstel) dan kan, ondanks deze fluctuaties, nog steeds gesproken worden van een stabiele periode. Wanneer de DV ongunstig was en de EGR te bepalen is, dan is de GRW gelijk aan de EGR.
- Wanneer de GRW wordt gebaseerd op een EGR die in een periode voor 1980 valt en onomkeerbare ontwikkelingen vóór de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn het leefgebied van een soort hebben verkleind, dan is de GRW naar beneden bijgesteld. Daarvan is sprake bij soorten van het boerenland; tussen 1950 en 1980 is 16% geschikt broedgebied verdwenen door bebouwing (inclusief infrastructuur).
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar als GRW, bijvoorbeeld als de populatie zich in 1980 in een dalperiode bevond en er geen EGR te bepalen is, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. In het geval van recente (her)vestiging wordt het gemiddelde over de periode 2015-2020 genomen als GRW. Bij soorten met een ongunstig populatieniveau rond 1980 waarvoor de EGR niet te bepalen is, is teruggevallen op een kritische populatiegrens. Dit is een waarde waaronder de soort niet meer levensvatbaar in Nederland kan voortbestaan en dus de kans op verdwijnen zeer hoog is. Vanwege de onzekerheden rondom deze norm wordt deze zeer terughoudend toegepast.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde’ (GRW) voor de populatie van de Blauwe Kiekendief als broedvogel is bepaald. Weergegeven is het globale populatieverloop op basis van aantallen broedparen (rode punten). Voor periodes met jaarlijkse schattingen (enkele missende jaren uitgezonderd) is het populatieverloop weergegeven als een solide donkerblauwe lijn. In periodes waar geen jaarlijkse schattingen beschikbaar zijn, zijn de jaren met een bekende populatieomvang verbonden met een stippellijn. Periodiek vastgestelde populatiegroottes tijdens de jaren '50 worden weergegeven met een horizontaal gestreepte zwarte lijn die aangeeft welke periode de schatting beslaat (in de regel 1950-1959). Relevante waarden zijn aangeduid met gekleurde horizontale balkjes: Directive Value (DV, 1978-1982, oranje), populatieomvang in de laatste 6 jaar (2015-2020, donkerrood) en kritische populatiegrens (paarse stippellijn). De GRW zelf is weergegeven als lichtgroene horizontale lijn. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar box 1 en Vogel et al. (2021).

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

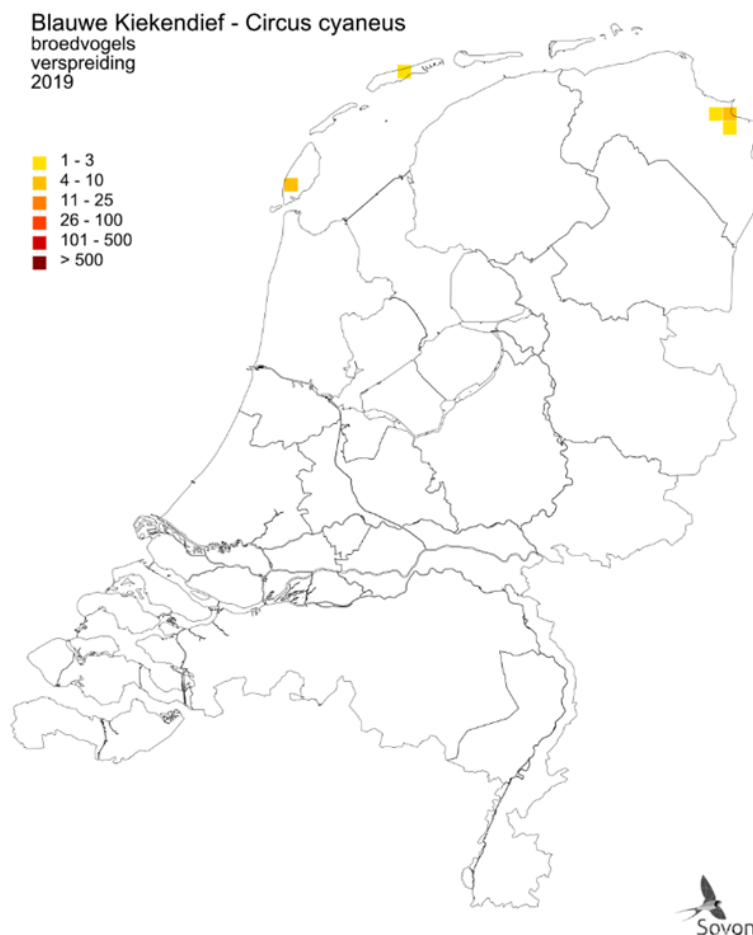
De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 120 paren. Afgezet tegen het huidige aantal in de periode 2015-2020 (rond de 10 paren) betekent dit dat er een forse landelijke opgave is.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De opgave is met 120 paren veel hoger dan de huidige stand (2015-2020). Wel is het zo dat dit veel minder is dan het eerder geformuleerde doel uit 2006 van 250 paren. Tot in de jaren negentig van de vorige eeuw was de Blauwe Kiekendief een vrij algemene soort op bijna alle Waddeneilanden. De Blauwe Kiekendief is van oudsher een broedvogel van het gevarieerde duinlandschap van de eilanden. In de jaren tachtig kwamen hier zo'n 100 broedparen voor. Inmiddels is de soort bijna verdwenen en resteren nog enkele broedparen op Terschelling, Texel en Vlieland. Een recente ontwikkeling, die zich ook elders in West-Europa afspeelt is het broeden in grootschalige akkergebieden. Daarmee lijkt de Blauwe Kiekendief de andere twee soorten kiekendieven in ons land te volgen. Met name de Grauwe Kiekendief komt in hoofdzaak in (Groningse) akkers voor. Deze ontwikkeling biedt kansen voor een herstel van de

populatie van de Blauwe Kiekendief in met name de noordelijke akkergebieden. Het bereiken van de uiteindelijke gunstige referentiewaarde zal gezien de geringe huidige populatieomvang (2015-2020) van 10 paren lang gaan duren. Daarom zijn veel lagere tussendoelen gesteld die uitgaan van een langzaam, maar gestaag herstel.

Figuur 2. Broedverspreiding van de Blauwe Kiekendief in 2019. Weergegeven is het aantal broedvogels per atlasblok (5x5 km) (Sovon 2021).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 staan de knelpunten genoemd die voor de soort van belang zijn.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van de Blauwe Kiekendief als broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is.

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FA1	Vermesting (bodem, water), incl. N-depositie (NOx en NH3)	M	deels	ja
FA11	Klimaat en zeespiegelstijging	onduidelijk	onduidelijk	nee
FA7	Verdroging (bodem)	M	ja	ja
FB2	Natuurlijke begrazing	H	ja	ja
FB3b	Concurrentie	M	deels	nee
FB5	Spontane ontwikkeling (successie)	H	ja	ja
FD1	Verstoring door aanwezigheid (recreatie, honden, scheepvaart, vliegbewegingen)	M	ja	ja
FT1	Natuur- en landschapsbeheer (beheermaatregelen)	H	ja	ja

FD9	Schaalvergroting, intensivering agrarisch gebruik, verandering vruchtgebruik	H	ja	nee
-----	--	---	----	-----

- *Vermesting*: een toegenomen stikstofbelasting zorgt met name in de traditionele broedgebieden op de Wadden voor een toegenomen vergrassing en versnelde successie waardoor de beheerders zich genoodzaakt zien om in te grijpen waarbij de maatregelen vaak averechts uitpakken voor de Blauwe Kiekendief omdat het aanbod aan geschikte nestlocaties afneemt. Niet ingrijpen heeft echter ook negatieve gevolgen.
- *Klimaat*: er zijn geen concrete aanwijzingen dat klimaatveranderingen een rol spelen bij de ontwikkelingen van de Nederlandse broedpopulatie, al kan dat niet geheel worden uitgesloten, zie bij volgende punt.
- *Verdroging*: natte duinvalleien bieden goede foerageer- en broedkansen voor de Blauwe Kiekendief. Door verdroging raken deze geleidelijk ongeschikt.
- *Natuurlijke begrazing*: in veel duingebieden neemt de begrazing toe om daar de (door stikstofdepositie versnelde) vergrassing en verruiging tegen te gaan. Bijna alle muizensoorten reageren negatief op grootschalige begrazing. Ook Blauwe Kiekendieven lijken gebieden met (jaarrond)begrazing te mijden (Provincie Fryslân 2023c). Wanneer geen delen worden uitgerasterd kan begrazing in de duinen ook een negatief effect hebben op het broedbiotoop. In enigszins vergraste vegetaties bereiken veldmuizen en noordse woelmuizen de hoogste dichtheden (van Oosten *et al.* 2010). Juist dit voor Blauwe Kiekendieven favoriete tussenstadium staat in de duinen onder druk, door voortgaande vegetatiesuccessie enerzijds of te intensieve begrazing anderzijds.
- *Concurrentie*: door de toename of komst van een aantal concurrenten treedt met name op de Waddeneilanden voedselconcurrentie op met Bruine Kiekendief en mogelijk ook Buizerd en Havik (van Turnhout *et al.* 2013).
- *Spontane ontwikkeling (successie)*: in de Waddenduinen, waar een deel van de populatie ook na het broedseizoen blijft, zijn konijnen sterk afgenomen als gevolg van virusziekten en vergrassing, en daarmee is ook het stapelvoedsel voor de Blauwe Kiekendief afgenomen. Verruiging van korte, open vegetaties wordt versneld door stikstofdepositie (Bobbink *et al.* 2012). Tevens lijken op de Waddeneilanden randzones van bos en duin minder geschikt door voortgaande verstruiking. Dit komt doordat veel dynamiek de afgelopen decennia is verdwenen uit de duinen, waardoor er minder natuurlijke ontwikkeling van open duinen heeft plaatsgevonden (Provincie Fryslân 2023a).
- *Verstoring door aanwezigheid*: een toegenomen recreatiedruk, ook weer op de Waddeneilanden, heeft mogelijk gevolgen voor het broedsucces. Tevens zullen paartjes zich niet vestigen in gebieden die een grote mate van verstoring kennen door recreatie.
- *Natuur- en/of landschapsbeheer*: dit houdt vooral verband met de eerdergenoemde begrazingsproblematiek maar maakt nogmaals duidelijk dat beheerders een grote rol spelen, zeker op de Waddeneilanden, voor het geschikt houden van voedselrijke gebieden voor de Blauwe Kiekendief (en Velduil). Dat heeft niet alleen te maken met (woel)muizen, maar ook met de situatie met het konijn, ook een belangrijke prooi. Daarbij speelt ook dat het huidige begrazingsbeheer dat wordt toegepast om verruiging van drogere duinhabitatypen tegen te gaan ongunstig is voor de kwaliteit van het leefgebied van de Blauwe Kiekendief (Provincie Fryslân 2023b).
- *Schaalvergroting en intensivering landbouw*: dé sleutel voor het behoud en herstel van de Nederlandse populatie van de Blauwe Kiekendief ligt waarschijnlijk in het boerenland. Zowel de overleving van de jongen als die van de adulten (in recente tijd) is afgenomen in de niet-broed periode (van Turnhout *et al.* 2013, Vogelbescherming Nederland 2021). Dat heeft waarschijnlijk te maken met de slechte voedselsituatie in het agrarisch gebied waar ze op dat moment van afhankelijk zijn. Door intensivering van de landbouw zijn veldmuizenpopulaties in het agrarisch gebied de afgelopen decennia gedecimeerd, en dat geldt ook voor veel zangvogelpopulaties (Bijlsma *et al.* 2001). Kansen liggen er ook, zo maken de succesvolle broedgevallen in het Oldambt duidelijk.

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

Voor herstel van de broedpopulatie zijn zowel maatregelen in duingebieden als agrarische gebieden nodig (Vogelbescherming Nederland 2021, Bos 2024).

Duingebieden

- Nestlocaties op de Waddeneilanden liggen in onbegraasde gebieden voor zover die niet verbossen. Het periodiek verwijderen van de meeste opslag zal daarmee nodig zijn (Bos 2024).
- Voor het bevorderen van de voedselsituatie zal op vrij kleine schaal gevarieerd moet worden met verschillende vormen van begrazing (wisselbegrazing, winterbegrazing, jaarrondbegrazing) en

lokaal maaibeheer, terwijl ook onbegraasde delen nodig zijn om muizenpopulaties te vergroten (Bos 2024)

- Op Vlieland is geëxperimenteerd met het uitzetten van konijnen. Het bijplaatsen lijkt al tot een zichtbaar positief effect in de grijze duinen te leiden, waardoor het prooiaanbod voor de Blauwe Kiekendief op het eiland mogelijk verbetert (Provincie Fryslân 2023a). Voor herstel van konijnenpopulaties is het nodig om verruigde gebieden rond ten minste één kilometer rond de (potentiële) nestlocatie weer geschikt te maken door middel van aanvullend begrazen, maaien en/of chopperen (Bos 2024)
- Tegengaan van successie van open landschappen door het toelaten van meer natuurlijke dynamiek is op lange termijn een belangrijk beschermingsmiddel. In Vlieland is het bijvoorbeeld positief gebleken, zo blijkt verstuiwing van kalkrijk zand een gunstig effect te hebben op soorten als de Blauwe Kiekendief (Provincie Fryslân 2023a).

Agrarisch gebied

- In het agrarisch gebied kunnen vogelakkers buiten het broedseizoen voor de Blauwe Kiekendief een voldoende prooiaanbod garanderen. Dit is een volveldse, meerjarige maatregel waarin stroken met een meerjarig groenvoedergewas (rode klaver op zandgrond, luzerne op kleigrond) worden afgewisseld met zogenaamde natuurbraakstroken waarin een mengsel van grassen, granen en kruiden is ingezaaid. Het aandeel groenvoedergewas in een vogelakker bedraagt ongeveer 70% van de oppervlakte, het aandeel natuurbraak 30%. De stroken met groenvoedergewas worden maximaal 3 à 4 keer per seizoen gemaaid. Het doel van een vogelakker is primair het verbeteren van roofvogelhabitat door via een specifieke strokenteelt van een groenvoedergewas en natuurbraak het voorkomen de beschikbaarheid van (woel)muizen te vergroten (OBN Natuurkennis 2023).
- Wanneer het beheer van vogelakkers zich richt op het bieden van foerageerhabitat voor muizeneters – zoals de Blauwe Kiekendief – zijn de beheerkeuzes overzichtelijk. Het onberoerd laten van grond zorgt ervoor dat muizenpopulaties kunnen groeien en het maaibeheer zorgt voor een gevarieerde en relatief open en lage vegetatie (OBN Natuurkennis 2023, Bos 2024). Bemesting van vogelakkers wordt afgeraden omdat dit leidt tot snellere groei waardoor de maaifrequentie hoger wordt (OBN Natuurkennis 2023).
- Veel van de voornoemde maatregelen maken deel uit van ANLb. Tegelijkertijd zou binnen dit stelsel maatwerkbeheer mogelijk moeten zijn om de kwaliteit van het foerageergebied te bevorderen door bij het beheer van akkers en grasland rekening te houden met bevordering van het prooiaanbod, waaronder door akkerbouw met een groter aandeel luzerne en behoud van winterstoppels in gebieden met graanakkers (Bos 2024).

Regionale verschillen

Overall speelt het probleem van voedselgebrek omdat zich dit voornamelijk voltrekt buiten het broedseizoen. Dat maakt het probleem ook lastiger op te lossen omdat onze vogels deels vertrekken tot ver over de landsgrenzen waardoor we voor deze individuen geen directe verbetering kunnen realiseren tenzij zou blijken dat de wegtrek samenhangt met de lokale voedselsituatie hier in Nederland.

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

- De Blauwe Kiekendief is samen met de Velduil speerpunt van een beschermingsprogramma van Vogelbescherming Nederland samen met Sovon Vogelonderzoek Nederland en het Grauwe Kiekendief-Kenniscentrum Akkervogels. Er worden zeker op de Waddeneilanden en in akkergebieden in Groningen veel initiatieven genomen om de soort te ondersteunen.
- Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) biedt kansen op uitbreiding en kwaliteitsontwikkeling van leefgebied van de Blauwe Kiekendief.

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

In Europa is de Blauwe Kiekendief niet bedreigd. Volgens de laatste stand van zaken zijn er tussen de 10.000 en 15.000 broedparen in de EU en 56.000 tot 87.000 broedparen in Europa waarvan ongeveer de helft in Europees Rusland (BirdLife International 2021). In veel landen van West-Europa, Oost- en Noord-Europa neemt de soort echter af. Dat gaat zo snel dat inmiddels ook in grote delen van het areaal gaten beginnen te vallen (Keller *et al.* 2020).

Kennisleemtes

Onduidelijk is waar precies de Nederlandse Blauwe Kiekendieven overwinteren en waar en of er inspanningen om de voedselsituatie in de winter in alleen Nederland soelaas gaan bieden. Tevens is

kennis nodig over de benodigde omvang en kwaliteit (bijv. prooidichtheden) van foerageergebieden voor de Blauwe Kiekendieven, zowel in maar zeker ook buiten de broedtijd. Verbeterde foerageeromstandigheden moeten leiden tot een verbeterde overleving van eerstejaars en adulte dieren.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2050

Met nog maar 10 paren in de periode 2015-2020 bevindt de huidige populatie van de Blauwe Kiekendief zich ver onder het gunstige niveau van 120 paren. Alleen een gerichte en aanzienlijke inspanning in de bestaande leefgebieden kan ervoor zorgen dat de soort in Nederland behouden blijft. De reproductie van broedende paren zou op grond van een populatiestudie voldoende moeten zijn om de populatie op peil te houden maar het sterk afnemende voedselaanbod zorgt voor een te lage overleving (van Turnhout *et al.* 2013). Dat betekent dat het verbeteren van de overleving door herstel van de voedselbeschikbaarheid een cruciale eerste stap is om de afname te keren. De maatregelen die zijn voorzien in de beheerplannen voor Natura 2000-gebieden, zijn naar aard en omvang niet toereikend, zoals ook gesteld in de natuurdoelanalyses voor de duinen op de Waddeneilanden (o.a. Provincie Fryslân 2023). Beheermaatregelen die perspectiefvol kunnen zijn betreffen o.a. het bijplaatsen van konijnen en aangepast begrazingsbeheer in de duinen en de hoge kwelders. Dé sleutel voor het behoud en herstel van de Nederlandse populatie van de Blauwe Kiekendief ligt echter waarschijnlijk in het boerenland. De Blauwe Kiekendief is een langlevende soort waarvoor een jaarlijks groeicijfer van 3-5% als uitgangspunt kan dienen. Zowel de overleving van de jongen als die van de adulten is afgenomen buiten de broedperiode. Een geïntegreerd populatiemodel heeft uitgewezen dat een kleine groei overeenkomstig de onderkant van de bandbreedte (3% per jaar) mag worden verwacht als de overleving wordt verbeterd (van Turnhout *et al.* 2013). Indien ook het beheer in de duinen wordt geoptimaliseerd (begrazingsbeheer, herintroducties van konijn), dan mag worden verwacht dat de jaarlijkse populatiegroei aan de bovenkant van de bandbreedte kan uitkomen omdat reproductie kan worden verbeterd én de te lage overleving kan worden omgebogen. De inschatting is daarom dat - mits maatregelen tijdig en op voldoende schaal worden genomen - een jaarlijkse groei van 5% mogelijk is. Dat is ook gerechtvaardigd omdat voor het verbeteren van de voedselbeschikbaarheid bewezen en technisch niet heel ingewikkelde beheermaatregelen beschikbaar zijn (o.a. Wiersma *et al.* 2014). Met een jaarlijkse groei van 5% is de inschatting dat een populatieomvang van 30 paren in 2050 mogelijk is.

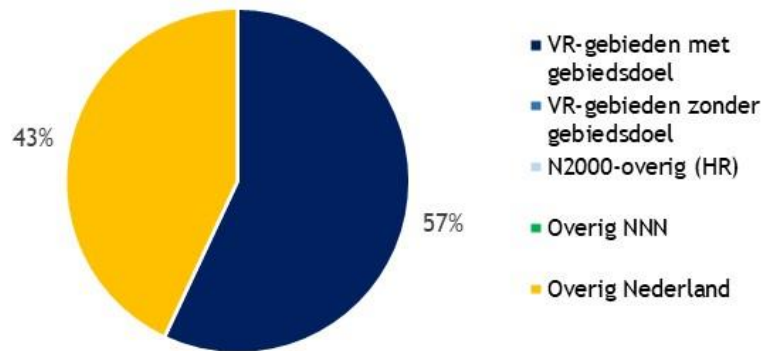
3. Advies landelijk doel

De omvang van de GRW is bepaald op 120 paren. De korte- en lange termijntrend zijn echter negatief en ook de ontwikkelingen in omringende landen zijn niet bepaald florissant. Een uiteindelijk te behalen aantal van 120 paren is vooralsnog een stip op de horizon, om deze reden is de eerste stap om de achteruitgang te stoppen. Indien dat lukt dan is uitbreiding naar 30 paren in 2050 ook haalbaar en redelijk.

IV. Regionale opgave

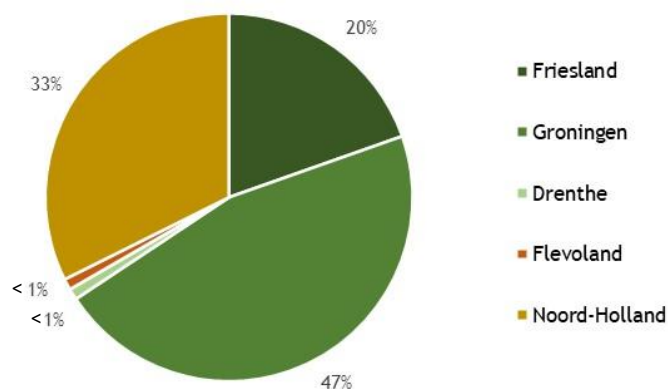
1. Actueel voorkomen

Iets meer dan de helft van de huidige populatie (2015-2020) van de Blauwe Kiekendief broedt in Natura 2000- gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort. Door het verschijnen van de soort in akkergebieden (Oldambt) is een groot deel van de populatie inmiddels daar te vinden.

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2015-2020) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de Blauwe Kiekendief als broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 4 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. De noordelijke provincies herbergen het gros van de (kleine) Nederlandse subpopulatie. Door het voorkomen in het Oldambt speelt tegenwoordig de provincie Groningen een voorname rol. De regionale opgaves liggen dan ook in het noorden van het land waarbij met name de potentie in Friesland groot is (Waddeneilanden), hier dient een groot deel (>50%) van de landelijke opgave te worden gerealiseerd naast Noord-Holland (Texel) en Groningen.

Figuur 4. Aanwezigheid van de Blauwe Kiekendief als broedvogel in de afgelopen zes jaar (2015-2020) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

Tabel 4. De belangrijkste broedgebieden van de Blauwe Kiekendief in de periode 2015-2020 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie is indicatief weergegeven. VR = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied, VR* = VR-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Blauwe Kiekendief als broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD.

Gebied	Status	Regio	Aantal (paren)	Aandeel in NL	IHD (paren)
Oldambt	overig	Gr	4	40%	-
Duinen en Lage Land Texel	VR*/HR	NH	3	33%	20
Duinen Terschelling	VR*/HR	Fr	2	20%	40
Duinen Vlieland	VR*/HR	Fr	<1	<1%	9
Flevoland (excl. OVP)	overig	Fl	<1	<1%	-
Bargerveen	VR*/HR	Dr	<1	<1%	1
Duinen Ameland	VR*/HR	Fr	0	0%	20
Waddenzee	VR*/HR	Fr	0	0%	3
Oostvaardersplassen	VR*	Fl	0	0%	4
Duinen Schiermonnikoog	VR*/HR	Fr	0	0%	10

Natuurgebieden

Het verbeteren van het leefgebied op de Waddeneilanden, waar het gros van de voormalige populatie broedde, is de grootste uitdaging voor het herstel van de Blauwe Kiekendief in Nederland. Deels kan dat door stikstofgevoelige vegetaties goed te beheren zodat verruiging wordt tegengegaan. Uiteindelijk zal een overschrijding van de Kritische Depositie Waarden (KDW) moeten worden voorkomen op veel plaatsen, zoals ook in de gebiedsanalyses is voorzien. De problematiek van de Blauwe Kiekendief beperkt zich niet alleen tot het ongunstiger worden van de broedgebieden zelf, maar heeft vooral te maken met de voedselsituatie in de foerageergebieden. Dat is een ingewikkelde puzzel waarbij allerlei factoren een rol spelen, zoals de situatie van konijn als belangrijke prooi-soort, van woelmuizen zoals de noordse woelmuis op Texel en veldmuizen op de andere Waddeneilanden, maar ook de voedselsituatie in agrarisch gebied dat de broedgebieden omringt. Er ligt een duidelijke rol voor natuurbeheer, onder meer hoe omgegaan wordt met begrazing in potentiële foerageergebieden in de duinen.

Agrarisch gebied

Er liggen kansen voor de Blauwe Kiekendief in het agrarisch gebied (Vogelbescherming 2021). In grootschalige open akkergebieden zoals in Groningen en in Flevoland kunnen Blauwe Kiekendieven zich succesvol voortplanten, zo blijkt uit recente ervaringen in Nederland en ook in ons omringende landen (Frankrijk). Daartoe kunnen specifieke agrarisch natuurbeheermaatregelen helpen zoals maatregelen die de voedselsituatie voor de soort verbeteren (vogelakkers), aanleg en beheer akkerranden, slootranden. Tevens kan een programma met nestbeschermende maatregelen om predatie en uitmaaien te voorkomen nodig zijn om het broedsucces op peil te houden.

3. Advies voor regionale opgave voor 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (voorstel landelijk doel voor 2050 bedraagt 30 paren terwijl in de actuele situatie (2015-2020) ca. 10 paren aanwezig zijn), is er ook een regionale opgave om een gunstiger populatieniveau te bereiken. Alhoewel het grootste aandeel van de (kleine) populatie nu in Groningen broedt (akkers Oldambt) is de potentie met name gelegen in het herstel van de voormalige populaties op de Waddeneilanden, naast een opbouw van populaties in grootschalige akkergebieden in Groningen en Flevoland. Opgaven in de zuidelijke provincies worden niet kansrijk en haalbaar geacht zodat herstel vooral kansrijk is in Friesland, Noord-Holland en Groningen.

Tabel 5. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Blauwe Kiekendief als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2050
Groningen	5	47%	onzeker	9
Noord-Holland	3	33%	matige afname	4
Friesland	2	20%	onzeker	15
Flevoland	<1	<1%	onzeker	2
Drenthe	<1	<1%	onzeker	behoud geschikte broedlocaties
Landelijk	10	100	matige afname	30

V. Prioritering

Het internationaal belang van de Nederlandse populatie is gering. Van de Europese en EU-populatie broedt minder dan 0,1% in Nederland. Tegelijkertijd is de afname zodanig sterk dat de Blauwe Kiekendief als broedvogel uit Nederland dreigt te verdwijnen, waarmee mogelijk ook het voortbestaan van de Noord-Nederlandse/Noord-Duitse/Deense broedpopulatie in gevaar komt.

In Nederland zou de prioriteit moeten liggen op het nemen van maatregelen in de gebieden waar tot in de jaren tachtig het gros van de broedpopulatie voorkwam, namelijk de Waddeneilanden. Daarbij kan met name worden gedacht aan het bevorderen van de voedselsituatie. Dat vereist ook beheerkeuzes omdat het huidige begrazingsbeheer leidt tot (verdere) kwaliteitsvermindering van het leefgebied.

Kleinere opgaven liggen op het vasteland zoals behoud van het broedgebied in Oost-Groningen en in de Oostvaardersplassen. Een succesvolle aanpak zal daar gericht moeten zijn op het verbeteren van de foerageromstandigheden in de ruime omgeving van de nestlocaties, rekening houdend met de grote actieradius van de soort.

Over de omvang en ligging van geschikte foerageergebieden en de benodigde hoeveelheid beschikbare prooien is onvoldoende bekend om gericht te sturen op behoud op verbetering. Het terreingebruik van Nederlandse broedparen is – gegeven de grote actieradius – dus een storende kennisleemte.

Literatuur

- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. Avifauna van Nederland 2. GMB /KNNV, Haarlem/Utrecht.
- BOBBINK R., BAL D., VAN DOBBEN H.F., JANSEN A.J.M., NIJSSEN M., SIEPEL H., SCHAMINÉE J.H.J., SMITS N.A.C. & DE VRIES W. 2012. Herstelstrategieën 2. De effecten van stikstofdepositie op de structuur en het functioneren van ecosystemen.
- BOS J. 2024. Blauwdruk voor de blauwe kiekendief. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- VAN OOSTEN H., KOOIJMAN A., VAN TURNHOUT C., DEKKER J., VAN DEN BURG A. & NIJSSEN M. 2010. begrazingsbeheer in relatie tot herstel van faunagemeenschappen in de duinen. Eindrapportage 1e fase 2009-2011. DKI-ELI rapport.
- OBN NATUURKENNIS. 2023. Praktische adviezen voor optimaal beheer van vogelakkers. OBN Natuurkennis nieuwsbrief winter 2023. Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap.
- PROVINCIE FRYSLÂN. 2023a. Natuurdoelanalyse Vlieland. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.

- PROVINCIE FRYSLÂN. 2023b. Natuurdoelanalyse Ameland. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.
- PROVINCIE FRYSLÂN. 2023c. Natuurdoelanalyse Schiermonnikoog. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.
- VAN OOSTEN H.H., VERSLUJIS R., KLAASSEN O., VAN TURNHOUT C. & VAN DEN BURG A.B. 2010. Knelpunten voor duinfauna. Relaties met aantasting en beheer van duingraslanden. DK-LNV rapport 2010/dk129-O. Ede
- VAN TURNHOUT C., HALLMANN C., DE BOER P., DIJKSEN L., KLAASSEN O., FOPPEN R. & VAN DER JEUGD H. 2013. Lange termijn populatiedynamiek van de Blauwe Kiekendief op de Wadden: inzichten uit een geïntegreerd populatiemodel. Limosa 86: 31-41.
- VOGEL R., FOPPEN R., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C.A.M. & VAN ROOMEN M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGELBESCHERMING NEDERLAND. 2021. Verslag online Seminar 11 maart 2021; Blauwe Kiekendief en velduil in het Waddengebied: een update en hoe verder? Georganiseerd door Grauwe Kiekendief Kenniscentrum Akkervogels, Sovon Vogelonderzoek Nederland en Vogelbescherming Nederland.

Geraadpleegde websites

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2021. Blauwe Kiekendief. <https://stats.sovon.nl/stats/soort/2610>. Geraadpleegd op 5/11/2021.